

MÜRŞİDÜ'L-HAYRÂN

celle'nin başında yer alan genel kaideler *Mürşidü'l-hayrân*'da mevcut değildir. *Mecelle*'de her kitabın başında o konuya dair terimlerin açıklaması yapılmakta, böylece daha didaktik bir yöntem takip edilmektedirken *Mürşidü'l-hayrân*'da oldukça sınırlı sayıda tanıma, çoğu zaman sadece düzenlenen aktin tanımına yer verilmiştir. *Mecelle*'de maddelerin önemli bir kısmında görülen misalleri Kadri Paşa'nın metninde rastlanmamaktadır. Bunun dışında müellif, *Mecelle*'de satım akdi içinde düzenlenen borçların genel hükümlerini ayrı bir bölüm halinde ve daha mücerret hükümler tarzında tertip etmiştir (ayrıca bk. **MECELLE-i AHKÂM-i ADLİYYE**).

Eser ilk defa 1308'de (1890) Bulak Matbaası'nda basılmış ve ardından Kahire'de (1308, 1891, 1909, 1919, 1931, 1983), Şam'da (ts.) ve Amman'da (1407/1987) baskıları yapılmıştır. Kitabı Abdülaziz Kâhil Bey Fransızca'ya tercüme etmiştir (bk. bibl.). Eserin, Muhammed Zeyd el-İbyânî ve Muhammed Selâme es-Sincelfî tarafından hazırlanmış bir şerhi de vardır (Kahire 1908; Bağdat 1955).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayrân*, Bulak 1308/1890; a.e., Kahire 1403/1983; a.e. (nşr. Selâhaddin Abdüllatif en-Nâhî), Amman 1407/1987; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 3-4; mlf., *Statut réel d'après le rite hanafite, mis en articles d'après le système des codes égyptiens par Mohammed Kadri Pacha* (trc. Abdulaziz Kâhil Bey), Caire 1893; Mahlûf el-Minyâvî Muhammed Haseneyn b. Muhammed Mahlûf el-Adevî, *Tatbîku'l-kânûnî'l-medenî ve'l-cinâ'î 'alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik* (nşr. Muhammed Ahmed Serrâc – Ali Cum'a Muhammed), Kahire 1420/1999; M. Zeyd el-İbyânî – M. Selâme es-Sincelfî, *Şerhu Mürşidü'l-hayrân ilâ ma'rifeti ahlâli'l-insân fi'l-mu'âmelâti's-şer'iyye 'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-A'zam Ebi Hanîfe en-Nu'mân mülâ'imîn li-sâ'iri'l-akfârî'l-İslâmiyye*, Bağdat 1955; Farhat J. Ziadeh, *Lawyers the Rule of Law and Liberalism in Modern Egypt*, Stanford 1968, s. 20; Chafik Chehata, *Essai d'une théorie générale de l'obligation en droit musulman*, Paris 1969, s. 268-270; Sobhi Mahmassani, *Falsafat al-Tashri fi al-İslâm* (trc. Farhat J. Ziadeh), Leiden 1961, s. 52-53; M. Hüseyin Heykel, *Terâcimü Mısıriyye ve Garbiyye*, Kahire 1980, s. 96-103; Muhammed ez-Zühaylî, *Merci'u'l-'ulûmî'l-İslâmiyye: Ta'rîfuhâ, târihu-hâ, e'immetühâ, 'ulemâ'ühâ, meşâdiruhâ, kütübühâ*, Şam, ts., s. 499; Muhammad Yusuf Gura-ya, *Islamic Jurisprudence in the Modern World*, Lahore 1986, s. 48-49; Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır 1986, s. 368-369; J. Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ – Abdülkadir Şener), Ankara 1986, s. 108-109, 274; Rahmi Yaran, *Mahlûf el-Minyâvî (Hayatı-Eserleri) ve Tatbîku'l-kanûnî'l-medenî 'alâ mezhebi'l-İmâm Mâlik* (yüksek lisans tezi, 1987), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 16-18.

MUSTAFA ŞENTOP

el-MÜRŞİDÜ'L-VECİZ
(المرشد الوجيز)Ebû Şâme el-Makdisî'nin
(ö. 665/1267)
yedi harf

ve meşhur kıraatlere dair eseri.

Tam adı *el-Mürşidü'l-veciz ilâ 'ulûmin tete'alleku bi'l-Kitâbi'l-'aziz* olan eser altı bölümden (bab) oluşmaktadır. Birinci bölümde Kur'an-ı Kerim'in nüzûlüyle ilgili bazı konular ve nâsih-mensuh meselesi, ikinci bölümde Hz. Ebû Bekir zamanında Kur'an-ı Kerim'in cem'i ve iki kapak arasına alınması, Hz. Osman devrinde nüshalarının çoğaltılması konuları işlenmektedir. Üçüncü bölümde Kur'an-ı Kerim'in "yedi harf" üzerine nâzil oluşu ele alınmış, burada konuyla ilgili hadislerle yer verilmiş, Kur'an-ı Kerim'in indirildiği yedi harften maksadın ne olduğu ve Hz. Osman döneminde çoğaltılan mushaf nüshalarının hadiste geçen yedi harfle ilgisi araştırılmıştır. Dördüncü bölüm meşhur derecesine ulaşmış ve zamanımıza kadar okunagelmış yedi kıraate, bu kıraatler arasındaki farkların sebeplerine ve yedi kıraat ile hadiste geçen yedi harf arasındaki ilişkiye, beşinci bölüm şâz kıraatlere ayrılmıştır. Altıncı bölümde Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun biçimde nasıl okunması gerektiği ve Kur'an okumaktan esas maksadın onun mânası üzerinde düşünmek olduğu hususlarına temas edilmiştir.

el-Mürşidü'l-veciz, Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzerine nâzil olduğunu bildiren hadisteki "el-ahrufû's-seb'a" ve bunun meşhur kıraatlerle ilgisi konusunda müstakil şekilde yazılan ilk ve en ayrıntılı eserdir. Kitap, daha sonra ulûmü'l-Kur'an ve kıraat konularında telif edilen birçok esere kaynaklık ettiği gibi kendisinden önce yazılan, fakat nüshalarının günümüze ulaşmış ulaşmadığı bilinmeyen bazı eserlerdeki görüş ve fikirlerin zamanımıza ulaşmasına da vesile olmuştur. Müellif eserinde sadece kendisinden önceki âlimlerin görüşlerini rivayet etmekle yetinmeyip kendi görüş ve tercihlerini de belirtmekte, yer yer önemli fikirleriyle dikkati çekmektedir.

Çeşitli yazmaları bulunan *el-Mürşidü'l-veciz*, İstanbul kütüphanelerindeki üç nüshası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3625; Şehid Ali Paşa, nr. 2751; Ayasofya, nr. 59) esas alınarak müellifin hayatı ve eserlerini içeren bir inceleme ile birlikte Tayyar Altıkulaç tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1975; Ankara 1986). Eser daha sonra Velid Müsâid et-Tabâtâbâî'nin tahkiikiyle de yayımlanmıştır (Küveyt 1414/1993).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü'l-veciz* (nşr. Tayyar Altıkulaç), Beyrut 1395/1975, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 35-40; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 550; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 70.

AHMET GÜRTAŞ

MÜRTED

(bk. RİDDE).

MÜRTEKİB-i KEBÎRE

(bk. KEBÎRE).

MÜRÛET

(bk. MÜRÛVET).

MÜRÛR

(المور)

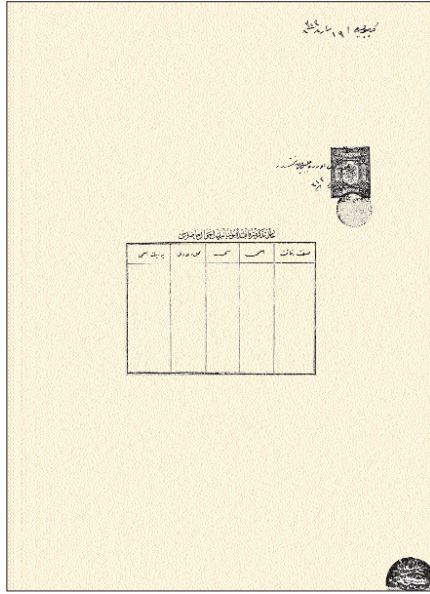
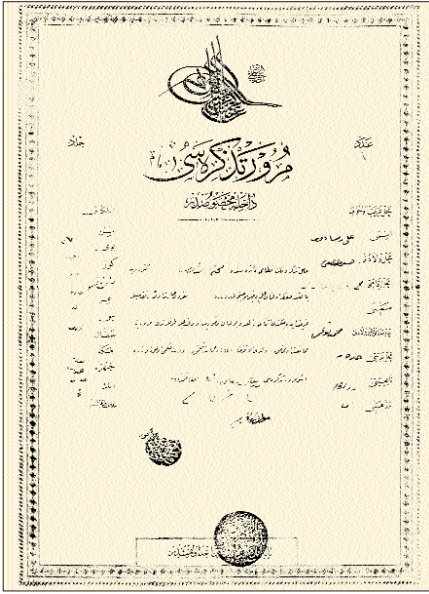
Bir arazi mâlikinin başkasına ait bir arazi ya da yoldan geçme hakkı anlamında hukuk terimi

(bk. İRTİFAK).

MÜRUR TEZKİRESİ

Osmanlı Devleti'nde seyahat izin belgesi için kullanılan tabir.

Osmanlı topraklarında seyahat etmek isteyen yerli ve yabancı herkes seyahat için bir izin tezkiresi almak mecburiyetindeydi. XVI. yüzyılda "yol hükmü" denilen bu belge XIX. yüzyılda "mürur tezkiresi" adıyla anılmıştır. Yol hükümleri genellikle yabancı elçilik mensuplarına, tüccara, yerli ve yabancı ruhbana yönelik olarak onların geçeceği yerlerin idarecilerine hitaben kaleme alınır ve kendilerinin korunması, vergi bahanesiyle herhangi bir şekilde rahatsız edilmemeleri, paralarıyla yiyecek içecek almalarının sağlanması gibi tembihatı ihtiva ederdi. Ahidnâme metinlerinde bu izinlerle ilgili maddeler yer alırdı. Buna benzer şekilde devlet görevlilerine bir işle ilgili olarak vazifelendirildiklerinde bu kabil hükümlerin verildiği bilinmektedir. Bunlara dair örneklerle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mühimme ve ruûs defterlerinde sıkça rastlanır. Daha sonra bu uygulama yaygınlaştırılmıştır. Sistemin yeni bir düzenlemesi XIX. yüzyılda gerçekleştirilmiştir. Nitekim eldeki örneklerle göre bir yıl süre ile verilen yol tezkireleri, istenilen

Mürur tezkiresi örneği

bilgi başlıklarının matbu olarak hazırlandığı 14 x 28 cm. ebadında kâğıtlar olup bilgilerin el yazısı ile doldurulduğu dikkati çeker. Kâğıdın üst tarafında bir çerçeve içinde "mürur tezkiresi" yazısı bulunur, boydan orta kısmında sağ tarafta hangi devletin tebaası olduğu, nerede ikamet ettiği, kendisi ve babasının adları, nereden nereye seyahat edeceği gibi hususlar yer alırdı. Yol üzerindeki zabtiye çavuşları ve diğer ilgililerce seyahatine engel olunmaması, bir güçlülük karşılaştığı takdirde yardımda bulunulması hususlarına yer verilir ve hemen altına mühür basılırdı. Bu kısmın solunda çerçeve içinde seyahat edecek şahsın eşkâlinin yazıldığı yer vardır. Burada yaş, boy, sakal-bıyık ve göz renkleri belirtilir. Tezkire sahibi silâhlı olarak seyahat edecekse buna da ayrıca işaret edilir. Tezkire sahipleri geçtikleri yerlerde bu tezkireyi ibraz ederler. Bir bölgeden çıktıklarında çıkış yaptıklarına dair tezkirenin arkasına şerh konarak mühür basılıp tarih atılır. Eğer geçilen yerde herhangi bir salgın hastalık varsa tezkire sahibinin bu hastalıktan salim olduğuna dair not konur.

Asayiş ve emniyet açısından mahallî idarecilere kolaylık sağlayan ve iç göçü bir ölçüde kontrole yönelik olan bu uygulama, aynı zamanda seyahat belgesini elinde tutana da geçeceği yerlerde keyfî herhangi bir davranışla karşı karşıya kalmasını önleyici, vergi veya farklı maddî zorlamalar-

dan koruyucu bir güven temin ediyordu. Yurt içi seyahat izinleri XIX. yüzyılda şehrin idarecileri ve mahkeme görevlilerince verilmekteydi. Bir şehre gitmek isteyen kişi önce mahalle imamından nereye ve hangi amaçla gideceğine dair bir pusula alır, kadiya gidip bunu gösterir ve haracını ödedikten sonra tezkire hazırlanırdı. Medrese öğrencileri izinli olduklarında müderisleri kendisine kefil olur, ancak bu şartla tezkire alabilirlerdi. Büyük şehirlere göçü önlemek ve iç güvenliği sağlamak için mürur tezkiresi verme işi bilhassa 1830'lara doğru daha da önem kazandı, nüfus işleriyle ilgili Defter Nezâreti oluşturulunca bu nezârete havale edildi. 1841'de Men-i Mürûr Nizâmnamesi çıkarılarak memleket içerisinde dolaşım bir nizam altına alınmıştır. Yabancılar için pasaport sisteminin devreye girişiyle bu tip geçiş ve seyahat belgelerine ihtiyaç kalmamıştır. Cumhuriyet devrinde yerli halkın mürur tezkiresi mecburiyeti kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, BEO, dosya, nr. 6/95, 16/15; Musa Çadırıcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 39, 48, 70-72; a.mlf., "Tanzimat Döneminde Çıkarılan Men-i Mürûr ve Pasaport Nizamnameleri", *TTK Belgeleri*, XV/19 (1993), s. 169-181; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, s. 254; Hamiyet Sezer, "Osmanlı İmparatorluğunda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)", *TAD*, sy. 33 (2003), s. 105-124; Pakalın, II, 583.

MÜBAHAT S. KÜTÜKOĞLU

MÜRÜRÜZAMAN

(bk. ZAMAN AŞIMI).

MÜRÜVVET

(المروءة)

İnsanî hasletler
ve erdemli davranışlar için kullanılan
ahlâk terimi.

Sözlükte "erkek" anlamındaki *mer'* kökünden türeyen *mürûet* (*mürüvvet*) "tam erkeklik" veya "mükemmel insanîyet" demektir (*Lisânü'l-'Arab*, "mr'e" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "mr'e" md.). *Mer'* kelimesinin "efendi" ve *mürûetin* "efendilik" (*siyâde*) mânasına geldiği de belirtilmiş, İbn Kuteybe'nin *'Uyûnü'l-aḥbâr*'da (I, 411-413) *mürüvvet* konusunu *"Kitâbü's-Sü'düd"* (*siyâde*) başlığı altında işlemesi buna delil olarak gösterilmiştir (*İA*, VIII, 815). Ancak kelimenin Câhiliye devri edebiyatında -ahde vefa, cömertlik, bağışlama gibi bir kısmını İslâm'ın da benimsediği ahlâkî erdemleri kısmen içermekle birlikte- daha ziyade kişinin bedenî üstünlüklerini ifade etmek üzere kullanıldığı, "ahlâkî ve mânevî meziyetler" anlamını İslâmî dönemde kazandığı anlaşılmaktadır. Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* adlı eserinde (s. 143) insana has erdemlere insanîyet dendiğini, kişinin insanîyetinin bu erdemlerdeki üstünlüğü oranında olduğunu ifade ettikten sonra insanîyetle *mürüvvetin* birbirine yakın anlamlar taşıdığını belirtmektedir. Müellif *mürüvvetin* iki farklı etimolojisinin bulunduğunu söyler. Kelime ya "yemeğin lezzetli ve faydalı olması, rahatlıkla yutulup hazmedilmesi" anlamındaki *mer'* veya "erkek" anlamındaki *mürûet* kökünden gelmektedir. Birinci etimolojiye göre bu erdem, temiz tabiatlı insanlarca kolaylıkla benimsenen iyi huyları ve fiilleri ifade eden bir isim olup bu da insanîyet demektir. İkinci etimolojiye göre *mürüvvet* erkeklere mahsus meziyetleri ifade etmektedir ve erkeklikle aynı mânaya gelmektedir. İsfahânî, bu ikinci görüşü açıklarken kendi döneminin erkekler lehine olan ayrımcı telakkisini de ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de *mürüvvet* kelimesi geçmez. Ancak birçok kaynakta *mürüvvet* konusu ele alınırken çeşitli âyetlere atıf yapılarak bunların *mürüvvetin* kapsamına giren erdemleri ihtiva ettiği belirtilmektedir. Râgıb el-İsfahânî, "Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı ve akrabaya yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve